

לכבוד שבת סיום ספר שמות והקמת המשכן - א' בניסן.¹
לכבוד פרשת החודש, "מחר חודש" ניסן² ותקופת האביב.³

משל המערה והים

פסיקתא רבתי פרשה ה, שיר השירים רבה פרשה ג סימן א
כתוב: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" וכאן כתוב: "וכבוד ה' מלא את המשכן". אמר רבי יהושע
דסכנין בשם רבי לוי: למה הדבר דומה? למערה פתוחה על שפת הים. געש הים ונתמלאה המערה והים לא
חסר. כך, אף על פי שכתוב: "וכבוד ה' מלא את המשכן", העליונים והתחתונים לא חסרו.⁴

שמות רבה מה ג פרשת כי תשא (תנחומא בובר כי תשא יד)
אתה מוצא (שכתוב): "וידבר ה' אל משה", "ויאמר ה' אל משה", וכן אתה מוצא (שכתוב): "ויאמר משה אל
ה'", "וידבר משה אל ה'" - משל למערה שהיא נתונה לשפת הים. עלה הים ומלאה. לא היה הים זז משם,
אלא מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה לים.⁵

דרשן טוב איננו רק אדם בעל מחשבה מעמיקה, איש ספר, יושב אוהלים. דרשן טוב הוא גם "בעל נפש", אדם
המכיר את סביבתו האנושית והפיסית, בעל עין רגישה ובוחנת היודעת להתבונן בטבע ובנוף, להתרגש מהמראות
הקסומים, לעצור לרגע ולאצור את הרגע, להתפעל ולהתפעם. כל מי שמטייל בארץ לאורך חופיה, בחוף הבונים,
במערות ראש הנקרה ("סולמה של צור" בלשון המדרש), מכיר היטב את החיזיון היפה של הים הגועש הממלא
את המפרצונים, ואח"כ בשוך הגל, חוזרים המים אל הים. כל בעל עין טובה ורגש לסביבה לא יוכל שלא לעמוד
ולהתפעל מהמראה הקסום הזה. אלא שצריך להיות גם דרשן טובי ובעל נפשי על מנת לקשר תופעת טבע כזו
עם רעיונות נשגבים כמו ירידת השכינה לארץ - לנוע הלוך ושוב בין הטבע ובית המדרש. וזה מה שעושה את
המדרש, בפרט המדרש הארץ-ישראלי, לספרות כה יפה המדברת יותר ויותר גם לדור שלנו, בפרט לאלה שחיים
בארץ כאן ועכשיו.

כתוב: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" וכאן כתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן". אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי
לוי: למה הדבר דומה? למערה פתוחה על שפת הים. געש הים ונתמלאה המערה והים לא חסר. כך, אף על פי שכתוב
"וכבוד ה' מלא את המשכן", העליונים והתחתונים לא חסרו.

מדרש זה משיר השירים רבה, דן בפרובלמטיקה הידועה של "הורדת השכינה" או "צמצום השכינה": כיצד
ייתכן שהאינסופיות תיכנס בעולם סופי ומוגבל? כיצד אפשר להוריד את האלוהות לארץ? "שלושה דברים שמע

¹ מסכת שבת דף פז עמוד ב: "ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן. תנא: אותו יום נטל עשר עטרות; ראשון
למעשה בראשית, ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לעבודה, ראשון לירידת האש, ראשון לאכילת קדשים, ראשון לשכון
שכינה, ראשון לברך את ישראל, ראשון לאיסור הבמות, ראשון לחדשים". ראו דברינו [אחד בניסן](#) בפרשה זו (החודש). בשנים לא
מעטות, שאינן מעוברות, מתאחדות פרשות ויקהל פקודי החותמות את ספר שמות ומתארות את השלמת המשכן והקמתו, עם
פרשת החודש המבשרת את חודש ניסן. מכאן החיבור שעשינו.

² מסכת ראש השנה פרק א משנה א: "ארבעה ראשי שנים הם: באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים". קהתי שם: "למלכים -
למניין שנות המלכות של מלכי ישראל ... מקיש הכתוב מלכות שלמה ליציאת מצרים, מה יציאת מצרים בניסן אף מלכות שלמה
מניסן". מלכי אומות העולם נמנים מאחד בתשרי שהוא ראש השנה האוניברסלי (את רוב העטרות נטל תשרי, ראו דברינו [היום
הרת עולם](#) בראש השנה. אבל מלכי ישראל נמנים מאחד בניסן שכן מלכותם מבוססת על יציאת מצרים. ולרגלים - "חג הפסח שהוא
בחודש ניסן הוא הרגל הראשון בשנה ... שאין אדם עובר על בל תאחר אלא אם עברו עליו שלושה רגלים כסדרם, פסח שבועות
וסוכות" (קהתי שם). ומעניין לציין את לשון המשנה שלאחר הכותרת "ארבעה ראשי שנים הם" היא מתחילה דווקא בניסן ולא
בתשרי!

³ בראשית רבה יג יב: "אמר ר' שמעון בן גמליאל: ד' שמות נקראו לארץ כנגד ד' תקופותיה: ארץ, תבל, אדמה, ארקה. ארץ - כנגד
תקופת ניסן שהיא מריצה את פירותיה. תבל - כנגד תקופת תמוז שהיא מתבלת את פירותיה. אדמה - כנגד תקופת תשרי שהארץ
עשויה בולין בולין של אדמה. ארקה - כנגד תקופת טבת שהיא מורקת את פירותיה". ראו דברינו [תקופת טבת](#) בפרשת ויגש.

⁴ מדרש ומשל זה מופיע במקורות רבים נוספים: במדבר רבה יב ד, פסיקתא דרב כהנא פרשה א, מדרש תנחומא ויקהל ז ועוד. והדגש
בכולם הוא שהים איננו חסר. שכבוד ה' בעולם לא נפגם בעקבות ירידת השכינה למשכן. כלשון במדבר רבה יב ד: "רעש הים
ונתמלאה המערה והים לא חסר כלום. כך אהל מועד נתמלא מזיו השכינה והעולם לא חסר כלום".

⁵ החלק הראשון של המדרש אשר מציג את הייחוד והקריאה ההדדית בין הקב"ה ומשה, מצוי כבר בשמות רבה כא ב לפני חציית ים
סוף, ברגע הקשה בו ישראל נתונים בין הסדן - הים, ובין חיל פרעה הרודף אחריהם - הפטיש. חלק זה קשור גם במוטיב [צדיק
גזור והקב"ה מקיים](#) עליו הרחבנו בפרשת קרח. אבל משל הים והמערה להדדיות זו, מקורו כך נראה במדרש זה.

משה ונבהל ונתע לאחוריו, [אחד מהם:] בשעה שאמר לו: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (פסיקתא דרב כהנא פיסקא ו). ניחא "ועשו לי מקדש", אך איך ייתכן "ושכנתי בתוכם"? ניחא אם האדם רוצה להקים לעצמו 'מקדש מעט', מקום בו יוכל להתייחד ולהתבונן באינסופיות עד כמה ששכלו הסופי מגיע. אבל השכינה, האלוהות האינסופית, כיצד היא יכולה לרדת לארץ ולשכון בתוך "אמה על אמה" כלשון שמות רבה לד א?⁶ הדרשן איננו פילוסוף, הדרשן מציג את השאלה במלוא עמקותה ועונה עליה באמצעות המשל. הביטו מסביב, הוא אומר, לכו לשפת הים, מקום בו נפגשים אנכית שמים וארץ ואופקית ים ויבשה. שימו לב לנקודת המפגש המדויקת של הים עם המפרצונים המשוונים של חוף הבונים ועם מערות "רגל הפיל" של ראש הנקרה. ראו את הים והמערה. ראו איך הטבע מתעתע בכס. נדמה לכם שהמערה היא מעיין נובע המכיל מים משלו. ולא היא, כל המים שיש במערה באים מהים. והים איננו חסר. אינסוף פחות אחד וגם אינסוף פחות מיליון הוא עדיין אינסוף. אין זו תשובה מלאה לשאלה של "צמצום השכינה" - זה "רק" משל. זה כוחו של הדרשן לעומת הפילוסוף - הוא "רק" ממשל וממשיל משלים.⁷

אתה מוצא (שכתוב): "וידבר ה' אל משה", "ויאמר ה' אל משה", וכן אתה מוצא (שכתוב): "ויאמר משה אל ה'", "וידבר משה אל ה'" - משל למערה שהיא נתונה לשפת הים. עלה הים ומלאה. לא היה הים אז משם, אלא מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה לים.

המדרש השני, שמות רבה, צועד צעד משמעותי קדימה כאשר הוא מצביע על ההדדיות שבין הים והמערה: "מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה [חוזרת ונותנת] לים". להבנת מדרש זה יש לעיין היטב בספר שמות פרק לג עליו מבוסס המדרש. פרק זה מציג את הדיאלוג השני בין משה לקב"ה לאחר חטא העגל. הדיאלוג הראשון כבר מאחור. עברה ההתפרצות הראשונה בה אומר הקב"ה למשה: "רד כי שחת עמך" ומשה עונה לו: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך". הייתה סליחה ראשונית, נמנע "הרף ממני ואשמידם". אנתנו כעת בדיאלוג השני, בהפקת לקחים לטווח הארוך. מה עושים בעקבות הנפילה הגדולה של חטא העגל? איך ממשכים מכאן? הקב"ה מציע דרך אחת, משה לא מוותר ודורש דרך אחרת. הוויכוח הוא מהותי ונוקב: על מקומו של השליח - המלאך, על ראיית כבוד ה', על ייחודו של עם ישראל ועוד. עינו החדה של הדרשן שמה לב לא כל כך לתוכן הדיאלוג כמו לעצם קיומו וצורתו: "ויאמר ה' אל משה... וכנגדו: "ויאמר משה אל ה'...", "וידבר ה' אל משה... וכנגדו: "וידבר משה אל ה'...". שימו לב, אומר הדרשן: יש כאן דיאלוג! זו לא "הנחתה מלמעלה", זה לא "אנכי ה' אלהיך" של מעמד הר סיני בקולות וברקים ואש ועשן וב"אל קנא", זה דו-שיח. הקב"ה ומשה אומרים ומדברים. יש כאן שיח.

רכוב על כנפי דמיונו נזכר הדרשן בים ובמערה. שמא בכל זאת תנועת המים בין המערה לים היא לא חד-סטריית כפי שזה נראה במבט ראשון. שמא גם למערה יש מה לומר. ודאי שההשראה הראשונה באה מלמעלה: "געש הים ונתמלאה המערה" - מעמד הר סיני, "וידבר אלהים... לאמור". אבל לאחר ההתגלות הגדולה שוב אין דרך חזרה, יש דיאלוג. נכון שבעצם הירידה לעולם האנושי והסופי לא נפגמה האינסופיות "והים איננו חסר". אבל מכאן ואילך גם לבני האדם יש מה לומר: "ויאמר משה אל ה'... וידבר משה אל ה'...". הים כבר לא יכול בלי המערה - היא תשוקתו ושיקויו.⁸ "לא היה הים אז משם, מכאן ואילך הים נותן למערה והמערה לים". יש תנועה הדדית. ומי בכלל אמר שהמים שייכים לים יותר מאשר למערה? הדדיות זו מתקשרת אל הרעיון של "לא בשמים היא", "נצחוני בני, נצחוני בני", "אני ואתם נשאל לבית דין של מטה", "מתיבתא דארעא כנגד מתיבתא דרקיעא" - כל אותן אמרות חז"ל המאששות את כוחו של בית הדין האנושי מול התורה האבסולוטית האלוהית.⁹

⁶ ראו שיטת ר' יוסי במסכת סוכה דף ה עמוד א: "רבי יוסי אומר: מעולם לא ירדה שכינה למטה, ולא עלו משה ואליהו למרום, שנאמר: "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו טז).

⁷ שלמה ש"תיקן משלים הרבה, עשה אוזניים לתורה" אומר שיר השירים רבה א ח. המשל עושה גם אוזניים לבני האדם. ואגב העתקת המשל לנמשל הוא פותח פתח עיוני "קטן" נוסף, כשהוא אומר שלא רק העליונים לא חסרו מהורדת השכינה למשכן, אלא גם התחתונים. "אהל מועד נתמלא מזיו השכינה והעולם לא חסר כלום". איזה עולם? גם העולם המציאותי שלנו לא חסר!

⁸ ראו המדרשים, בפרט בשיר השירים רבה על הפסוק: "ישקני מנשיקות פיהו" וכן הפסוק: "אני לדודי ועלי תשוקתו".

⁹ ראו דברינו [לא בשמים היא](#) בפרשת נצבים וכמו כן [משל למלך שהייתה לו בת יחידה](#) בפרשת תרומה. הים - המלך, לא יכול לעזוב את בתו שבמערה.

צריך להיות דרשן טוב על מנת לקשר את פסגת המחשבה עם יפי הטבע הפשוט. אבל צריך גם להיות "קורא טוב" על מנת להעריך את המדרש אפילו מעבר למה שהדרשן חשב או רצה לומר. הקורא הטוב יגלה שיש פה עוד רובד נסתר שהדרשן לא היה יכול להגיד בפה מלא שהרי "אין הנחתום מעיד על עיסתו". רובד זה הוא היצירה המדרשית עצמה - הַמְּשָׁלָה, היוצרת והמחדשת בכוח מְפָקָה משלה. המדרש הוא המערה החוזרת ונותנת לים, לים ההגות והמחשבה היהודית והכלל-אנושית ולמקרא. ויש אפילו עוד רובד: הקורא עצמו הוא עוד מערה החוזרת ונותנת לדרשן ולים המדרש את המשוב שבלעדיו לא תיתכן שום יצירת תרבות ואין טעם בשום משל או מדרש.

חזק חזק ונתחזק
שבת שלום, חודש טוב
תקופה נעימה ואביב שמח
מחלקי המים

